

Hur BOKUP-proven vuxit fram

Det finns ett klart samband mellan barns språkutveckling och deras möjligheter till inläring. Det gäller alla barn, men först såg jag det bland invandrabarnen.

Det började med invandrabarn i årskurs 1, hösten -72. Vi hade fyra ettor på en skola, rätt många invandrarelever. En hel del verkade kunna svenska vid skolstarten.

I november sa klasslärarna: Det här går inte. Invandrabarnen har problem med läsinläring, en del också med matematik. Varför?

Vi tittade närmare på invandrabarnens ordförråd. Det fanns luckor - vi hade blivit lurade av skyt-flyt.

Språkträning sattes in. Vi satsade på socialt fungerande språk + begreppsträning + steget före med talträning av angeläget ordförråd i kommande klassundervisning.

Efter ett par veckor märktes en klar förbättring av de här elevernas förmåga att ta till sig undervisningen och lära sig saker. Vi hade fått fram en fungerande arbetsmodell för de här barnens inläring.

Vi lärare hade också lärt oss - att det finns ett klart samband mellan ordförråd och förmåga till inläring.

Det är grymt att misslyckas i ettan. Att sitta där och inte förstå vad man ska göra eller göra saker fel.

Vår slutsats blev: Detta får inte hända igen, det måste förebyggas. Vi måste försöka hjälpa barnen att få ordförråd och begrepp så att de får uppleva: Jag förstår, jag kan, jag lyckas.

Det gällde att få fram ett instrument för inventering av barnens språkstatus. Ett instrument som kunde ge en tillförlitlig prognos angående

- # Vilka barn har inte de ord och begrepp som gör det möjligt för dem att ta till sig inläringen i ettan, m a o vilka barn har inte ett språk som fungerar som redskap för inläring?

- # Vilka barn har redan ett fungerande språk för inläring?

Det var inte så lätt att få fram ett sådant instrument för prognos. Angelägna frågor i sammanhanget var:

Vilka benämningar och begrepp har 6-åringarna normalt med sig från förskolan?

Vilka är särskilt viktiga?

Vilka kan fungera som signifikanter på ett fungerande språk?

Efter många samtal med förskollärare och lärare i grundskolan samt didaktiska

iakttagelser av barnen fick vi fram ett visst ordförråd inklusive begrepp.

Sen vidtog det mödosamma arbetet med att få fram entydiga frågor till språkprovet och lämpliga föremål, bilder och beskrivningar. Till det krävdes många omarbetningar.

Det gällde att få fram ett material som fungerade utan subjektiva bedömningar. Ett material som ger objektivt jämförbara resultat, där jämförelser kan göras mellan elever och mellan skolor.

Efter flera års arbete fick vi fram ett fungerande instrument för inventering av 6-åringars språk. Det här språkprovet är nu så tillförlitligt att man med nästan 100% säkerhet kan säga vilka barn som har ett fungerande språk för inläring - och vilka som inte har det.

Våra ettor visade oss att språklig kompetens är ett villkor för fungerande inläring. Hur är det då med barnen i alla andra årskurser? Barn med inlärningsproblem - saknar de fungerande språk? Hur skulle man få reda på det?

Omfattande arbete inleddes. Lärare i Finspång, Oxelösund, Motala, Katrineholm och Örebro engagerade sig.

Vi provade och diskuterade och provade igen. Efter flera års arbete hade vi fått fram språkprov för 5-6-åring samt för årskurserna 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 och 9. I vart och ett finns det ett muntligt prov på det aktiva ordförrådet. Till varje prov finns bilder och en utförlig lärarhandledning. Där beskrivs inledning av provet och exakt hur läraren frågar i anslutning till vart och ett av de 54 orden.

Så småningom märkte vi att det inte räckte med provet på det aktiva ordförrådet. Vi behövde något mer än detta prov för barnen i grundskolan.

För 5-6-åringarna hade vi det här med färger, talbegrepp och lägesbeskrivningar som visade om de hade förskolekursen klar. Hur skulle vi få fram om eleverna i årskurs 1-9 hade tillgodogjort sig så mycket, att de var mogna att gå vidare?

Vi landade på detta:

Att kunna förstå och följa vanliga anvisningar i klassundervisningen.

Vilka var då dessa anvisningar? Och i vilken årskurs var det rimligt att kräva att den ena eller andra anvisningen skulle klaras? Det blev många diskussioner. Många omarbetningar.

Nu finns det för årskurserna 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 och 9 häften med 9-10 uppgifter, som eleverna svarar skriftligt på, i grupp eller klass. Detta genomförs med lärarens anvisningar till varje sida och uppgift, t o m årskurs 5. I årskurs 6, 7, 8 och 9 arbetar eleverna helt självständigt med häftena. Till varje häfte finns en utförlig läraranvisning. Uppgifterna i häftena är utformade så att de enkelt kan rättas enligt angivna poäng, utan subjektiva värderingar.

Trots det lilla antalet uppgifter har det visat sig att man här får fram en säker bedömning av elevens förmåga att förstå och följa vanliga anvisningar i skolarbetet. Uppgifterna fungerar som signifikanter på den kompetens, som eleven behöver ha.

Under åren som gått har jag varit och föreläst på många studiedagar. Där träffar man ofta kloka människor. En lärare i Surahammar frågade efter texter. Jag tyckte då att texter och läsprov fanns det redan massor av. Men det var inte sådant det gällde, utan texter där det fattades ord, på något avslöjande sätt.

Något avslöjande sätt....

Jag funderade på det där.....

Läsåret 79-80 började lucktexterna ta form. De innehåller dialoger, hämtade ur barnens dagliga liv. Här och där fattas det ord. Där finns det streck att skriva på.

Barn med fungerande språk kan detta direkt. Barn som inte kan komma på vilka ord som fattas, de har luckor i sin språksociala kompetens. I värsta fall på nivå Goddag - Yxskäft.

De här lucktexterna har visat sig ge säkra utslag angående vilka barn som har ett socialt fungerande språk. Här visar det sig t ex att aggressiva pojkar inte klarar sammanhanget i dialog med andra. När de inte förstår och inte heller själva kan göra sig förstådda utvecklar de aggressivitet. Värsta fallet jag stött på var en svensk kille i en fyra, en kille som bokstavligen klättrade på väggarna. Han hade bara 15% av normal språksocial kompetens.

Den killen fick ungefär samma "medicin" som våra invandrabarn, och det fick honom att börja jobba i skolan.

Lucktexter finns i alla språkproven fr o m BOKUP 3. I årskurs 3 ska läsfärdigheten vara så utvecklad att eleven klarar den här enkla texten. Det har visat sig att även dyslektiker klarar lucktexten bra.

Facit till lucktexterna har efterfrågats. Fr o m augusti 2007 finns det facit till dessa prov.

Lucktexterna avslöjar om eleven har ett socialt fungerande vardagsspråk. Detta anser jag är det primärt viktigaste, så jag kallar lucktexten för A-provet.

Om ett barn har ett fungerande socialt språk blir det meningsfullt att lyssna på andra barn och vara tillsammans med andra barn. Därigenom kommer språkbollen s a s i rullning och får fart.

Det är också viktigt att förstå och kunna följa vanliga anvisningar i aktuell verksamhet. Den kompetensen kommer fram genom uppgifterna i häftet. Jag kallar häftet för B-provet.

Lucktexten och häftet, A- och B-provet, är båda skriftliga prov. De kan genomföras med en hel klass eller grupp. Man får då ett slags grovsortering av eleverna. Alla

elever med resultat 80 procent eller mera, de har goda förutsättningar att förstå och kunna tillgodogöra sig vanlig klassundervisning.

Beträffande elever som ligger under 80 procent finns omfattande beskrivningar i varje pärm med språkprov. Ännu mera praktiska tips finns i LÄRARBOKEN, se "Läromedel".

I samband med normaliseringen av proven hittade jag en hel del svenska barn med luckor i sin språkutveckling. Ett av dessa barn var Ulf i årskurs 4. I de två fyrorna på Ulfs skola fanns det 7 invandrarelever. Ingen av dem hade så litet ordförråd som Ulf. Varför hade Ulf så litet ordförråd?

Vad visste vi om Ulf?

- + Sen ett stort problem med läsinläringen
- + Talade sluddrigt
- + Läste med gissningar
- + Stora problem med rättstavning
- + Ofta osams med andra barn och vuxna, aggressiv
- + Hävdade ofta att han blev orättvist behandlad
- + Lyssnade dåligt eller inte alls även när läraren satt bredvid och förklarade

VARFÖR? Killen verkade ju klipsk när man pratade med honom.

Något måste göras, och vi tog upp det i ett samtal med Ulf och hans mamma.

- Hade Ulf öroninfectioner som liten?
- Om, sa mamman. Från ett års ålder och till nästan 5 år. En tid hade han rör inopererade.
- Då hörde han väl inte så bra.
- Neej, det gjorde han inte.
- Där har vi nog orsaken till luckorna i Ulfs ordförråd, och att han talar litet sluddrigt. Vilket i sin tur påverkar hans läsning och skrivning. Han har helt enkelt inte tillräckligt med bra ordbilder i huvudet.
- Kan det vara det som gjorde att det var så svårt för Ulf att lära sig läsa?
- Ja, det är jag övertygad om. Hans dåliga ordförråd gav inte de aha-upplevelser som behövs i läsinläringen.
- Så då är det inget fel på Ulf, att han skulle ha särskilt svårt för sig, eller så?
- Neej, tvärtom, han verkar ha lätt för att fatta och förstå.

Här borde en bild ha tagits av Ulf och hans mamma. En bild som skulle ha visat hur årtal av bekymmer och oro plötsligt ramlade av dem. Det var inte någons fel, Ulfs skolproblem. Där fanns en fysikalisk orsak, ungefär som att man haltar när man vrickat foten.

Borttagandet av skam och skuld plus språkträning tillsammans med invandrabarnen fick Ulf att börja fungera annorlunda. Tyvärr hittades han inte förrän i fyran, så han

hade en lång väg att gå fram till fungerande inläring och social trivsel.

Vi frågade kuratorn: Kan Ulf ha utvecklat en misstänksamhet p g a sitt dåliga ordförråd? Kan det vara därför han så ofta är osams med andra?

- Självklart, sa kuratorn.

Vi frågade psykologen: Ulf hade nedsatt hörsel i flera år och sen dåligt ordförråd. Kan han ha utvecklat en vana att inte lyssna, därför att han inte kunde hänga med?

- Högst sannolikt, sa psykologen.

Det var inte bara språket som Ulf behövde arbeta med. Hans sociala beteende hade skadats av alla åren med misslyckanden. Sådant tar lång tid att reparera.

Skolsköterskan blev upprörd över att ingen hittat Ulf tidigare. Tänk, om han fått hjälp med språkutveckling och ordförråd redan i ettan, eller i förskolan. Fått uppleva långt tidigare att det kunde vara lätt och roligt i skolan.

Skolframgång eller utslagning?

I varje klass på mellanstadiet finns ett antal barn med skolproblem. De klarar inte att arbeta självständigt med årskursens vanliga arbetsuppgifter. Vad beror det på? Har de misslyckats med att knäcka den kommunikativa koden, aldrig fått grepp om språket som funktion? Aldrig riktigt kommit in i detta med att benämna, fråga och beskriva? Eller bottnar deras svårigheter i att de är ”öronbarn”?

Med hjälp av språkprov har jag kunnat konstatera att det finns ett klart samband mellan skolsvårigheter och luckor i den språkliga kompetensen. Där finns också ett samband mellan språkkompetens och öroninfektioner i förskoleålder. Enligt de inventeringar jag gjort har 70 – 80 procent av de svenska ”språkbarnen” haft öroninfektioner i förskoleålder. En alarmerande siffra eftersom öroninfektioner numera är vår vanligaste barnsjukdom.

Erfarenheter har visat att vissa barn mer än andra riskerar att misslyckas med sin inläring p g a språkluckor. Riskbarnen finns i följande grupper och det är därför särskilt viktigt att inventera den språkliga kompetensen hos dem.

Alla s k öronbarn, dvs barn som före grundskolan haft upprepade öroninfektioner.

Alla barn med annat förstaspråk och barn inom språkliga minoriteter.

Barn som i förskoleålder haft utpräglad benägenhet att sitta tysta med egen selsättning.

Adoptivbarn från främmande språkmiljöer, oavsett barnets ålder vid ankomsten till Sverige.

Utlandssvenskars barn.

I nu-läget sitter mer än 216 000 barn och misslyckas med sina arbetsuppgifter i

grundskolan. Flertalet är svenska barn. Minst 90 procent av de här barnen misslyckas alldeles i onödan. De misslyckas därför att vi i skolan är så erbarmligt dåliga på att se orsak och verkan. Om de här barnen får adekvat hjälp tidigt kan de "springa ifatt" andra barn på 1-2 år och sen få uppleva JAG FÖRSTÅR - JAG KAN.

Det talas och skrivs så mycket om barnens dåliga språk, men vad gör man? Fortfarande är det sällsynt att man inventerar 5-6-åringar och tar fram språkstatus. Många barn misslyckas med sin läsinlärning, och vad gör man då? Man kör med standardfraser:

Han (för det är ofta en pojke) är litet omogen.

Har litet svårt för att koncentrera sig.

Kanske han var litet sen med talet också.

Skolan är spårbunden som ett gammalt ånglok. I stället för att reda ut orsak och verkan kör man med det invanda. Ser symptomet lässvårigheter och sätter in lästräning i stället för att reda ut varför ungen har det aktuella problemet. Man arbetar med symptomen - inte med orsakerna. Insatser måste riktas mot orsak om insatser ska bli effektiva.

6-7-åringar är det mest vetgiriga som finns. Självklart lär de sig läsa, om de bara får uppleva det meningsfullt. Och om de inte hindras av någonting.

I konsekvens av ovanstående blir nyckelpositionerna verksamheterna med 1-5-åringar. Där måste barnets behov uppmärksammas och nödvändiga insatser göras. Fungerar inte detta riskerar barnet att misslyckas med sin inlärning genom hela grundskolan.

Det kom önskemål om ett material för 1-5-åringar. Kompetensutvecklingen av både språk och motorik behövde dokumenteras. I slutet av 90-talet började språkprovet BOKUP 1-5-åring växa fram. Eftersom det skulle användas inom verksamheter i förskolan utformades det på ett helt annat sätt än BOKUP-proven för grundskolan. I förskolan använder vi oss av iakttagelser i det dagliga livet, begränsat till perioder.

I BOKUP 1-5-åring inventeras kompetenserna i både språk och motorik. Iakttagelserna sker med hjälp av en enkel checklista, som började utformas på studiedagar i Nordmaling år 1998.

Momenten på checklistan är utformade så att subjektiva bedömningar är minimerade.

För varje barn finns en blankett. Där markeras utvecklad kompetens med datum och signatur. I anslutning till momenten finns förklaringar och beskrivningar på uppföljning av resultaten. Praktiska tips med exempel på övningar ingår. Särskilt omfattande är exemplen på samverkan med föräldrar. Pedagoger i Västerås har aktivt bidragit till utformningen av anvisningarna under åren 1999-2000.

I diskussionerna kring BOKUP 1-5-åring har vi talat en hel del om dokumentationen och vad den ska kunna användas till. Det behövs dokumentation för fortsatt planering av verksamhet och för information till föräldrar.

Det behövs också någon form av jämförelsetal till fördelning av resurser, och det måste vara objektivt välgrundat. På basis av tidigare erfarenheter gjorde jag ett förslag till överföring av kompetensnoteringarna till procenttal. Modellen bearbetades på en studiedag i Örkelljunga år 2005. I den studiedagen deltog all personal i kommunens förskolor.

Deltagarna accepterade helt beräkningsmodellen. De konstaterade också att det blir intressanta diskussioner i anslutning till BOKUP 1-5-åring.

Efter den studiedagen ingår beräkningsmodellen med procenttal i språkprovet BOKUP 1-5-åring. Som resultat av den dagen har språkprovet också kompletterats med en modell för lokal fortbildning med diskussioner kring innehållet i BOKUP 1-5-åring.

Så småningom visade det sig att beräkningarna med jämförelsetal behövde justeras. Kontakter med förskollärare i Falkenberg år 2006 visade på en lucka i systemet. Med hjälp av pedagogerna i Falkenberg är detta nu justerat så att procenttalen kan fungera som jämförelsetal.

Språkproven i BOKUP-serien uppdateras kontinuerligt enligt de signaler som verkligheten ger. Vissa omarbetningar grundar sig på behov av moderniseringar, t ex CD-skiva i stället för grammofonskiva. De flesta omarbetningarna har skett för att skapa säkrare entydighet mellan frågor och svar. Här sker uppdateringarna ofta på grund av förändringar i samhälle och språkbruk, något som ibland påverkar både elevmaterial och lärarhandledningar.

Utvecklingsarbete sker också på grund av nya krav och behov i verksamheterna. De allmänna anvisningarna för grundskolan har utökats med exempel på individuell arbetsplan och rekommendationer av resurstimmar i anslutning till bokupresultaten. I detta utvecklingsarbete har pedagoger i Upplands Bro aktivt medverkat. Där är det nu bestämt att BOKUP-proven ska användas i hela kommunen.

Under "Aktuellt" informerar vi om uppdateringar. Översikt av aktuella versioner finns under "Värt att veta". Klicka där på "Uppdatering av proven".

I vissa fall kan delar av äldre version fortfarande fungera och ge pålitligt resultat. Kontakta BOKUP-produkter per telefon 0122-16113, om du har frågor kring uppdateringar. Lämpligt att du då har dina material till hands, så att du kan se årtalen på dem.

Ibland får jag frågor om certifiering av BOKUP-proven. Det händer att man önskar en hänvisning till någon akademisk institution. Man vill gärna få akademiska vitsord om validitet och reliabilitet hos proven.

Den holistiska utformningen av BOKUP-proven innebär att ett flertal institutioner skulle behöva kontaktas och i samarbete genomföra en granskning av innehåll, enligt följande.

I BOKUP-proven testas

- a) ordförråd relaterat till ålder
- b) utveckling av språksocial kompetens
- c) studieteknisk kompetens i relation till årskurs
- d) läs- och skrivförmåga i relation till årskurs
- e) ämnesdidaktiska problem vid inläring i aktuell årskurs
- f) om eleven har invandrarsvenska språkluckor
- g) perception och inlevelseförmåga
- h) motorisk utveckling (BOKUP 1-5-åring)

Om detta skulle utvärderas och bedömas utifrån sina syften skulle institutioner för språk och litteratur, lärarutbildning, pedagogik och psykologi, språk och kultur samt läkarutbildningar behöva samarbeta kring BOKUP-proven.

Ingen av ovanstående institutioner skulle ensam kunna genomföra någon slags certifiering av BOKUP-proven med bedömning av helheten i materialet. I värsta fall skulle en institution t o m kunna bortse från och välja bort sådant som praktiserande lärare finner värdefullt.

Vi på BOKUP-produkter har valt att inte gå den akademiska vägen. Vi litar på lärarnas kompetens att bedöma om ett material fungerar och ger vad det lovar. Det är lärarna som upplever elevers misslyckanden i skolan och inser behovet av att få tillförlitlig prognos för att kunna förebygga sådana misslyckanden.

Validiteten i proven har prövats i mer än tre år innan ett provmaterial släpps. Därefter omprövas och uppdateras proven kontinuerligt i samarbete med erfarna lärare. Proven är så tillförlitliga att prognos beträffande elevkompetens kan göras med näst intill 100 procents säkerhet.

Det finns en tendens i skolvärlden att skylla på annat än skolan. Man pekar t ex på barnets sociala situation, när stödet hemifrån inte fungerar så bra. Sådant är ingen frisedel för skolan. Riktlinjerna för skolan har lagkaraktär, och där står inget om några undantag. Tvärtom står det att varje barn ska ha en fungerande svenska med sig från grundskolan. Allt annat är således lagbrott. Vi pedagoger ska inte hjälpa politikerna att bryta mot skollagen genom att acceptera att barn är ut och är in sitter och misslyckas med aktuell inläring. BOKUP-proven är ett instrument för dokumentation av barnens språkläge och behov av insatser.

Med hjälp av dokumentation kan vi pedagoger ställa krav på den kommunala budgeten. Det politiska ansvaret för verksamheten behöver tydliggöras med siffror och diagram - och där är BOKUP-proven ett hjälpmedel. Vi måste sätta stopp för strollerierna med att barnens behov ska anpassas till nyckfulla sparplaner. Behovet av insatser ska avgöras via pedagogisk bedömning, och denna bedömning ska beaktas lika strikt som en läkares bedömning av rätt medicinering. Politikerna ska praktiskt visa att de prioriterar humankapitalet, det kapital som långsiktigt kan ge störst utdelning.

Birgitta Johansson

BOKUP-produkter

Vallonvägen 25, 612 30 Finspång Tel 0122 – 161 13 Fax: 0122 – 104 00

E-post: bokup@telia.com Hemsida: www.bokup.se